

УДК 316.77(045)

ДИАЛОГИЧНЕ СПІЛКУВАННЯ: АНАЛІЗ ОКРЕМИХ ТЕОРЕТИЧНИХ АСПЕКТІВ

Оксана Слободиська

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри права,
Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ
email: sloboda55@gmail.com

Зоряна Савчук

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри психології,
Вінницький державний педагогічний університет імені М. Коцюбинського
email: savchuk.zoriana@gmail.com

ДИАЛОГИЧЕСКОЕ ОБЩЕНИЕ: АНАЛИЗ ОТДЕЛЬНЫХ ТЕОРЕТИЧЕСКИХ АСПЕКТОВ

Оксана Слободыська

кандидат исторических наук, доцент, доцент кафедры права,
Винницкий торгово-экономический институт КНТЕУ

Зоряна Савчук

кандидат исторических наук, доцент, доцент кафедры психологии,
Винницкий государственный педагогический университет имени М. Коцюбинского

DIALOGUE COMMUNICATION: ANALYSIS OF SPECIFIC THEORETICAL ASPECTS

Oksana Slobodyska

Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of Law Chair,
Vinnitsa Trade Institute of Trade and Economics of KNTEU

Zorjana Savchuk

Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of Psychology,
Vinnitsia State Pedagogical University

У психологічному консультуванні діалог виступає як вид суб'єкт - суб'єктного спілкування консультанта і клієнта та є найціннішим інструментом діяльності практичного психолога, який базується на усвідомленому застосуванні в практиці консультування конкретних теоретико-методологічних принципів і певних технік консультативної роботи. Реалізація діалогічного підходу потенційно створює простір та умови для набуття необхідних знань, умінь та навичок оволодіння професією психолога, використовуючи головний інструмент – діалог.

Ключові слова: психолог; діалогічне спілкування; практика консультування.

В психологическом консультировании диалог выступает как вид субъект - субъектного общения консультанта и клиента и является ценным инструментом деятельности практического психолога, который базируется на осознанном применении в практике консультирования конкретных теоретико-методологических принципов и определенных техник консультативной работы. Реализация диалогического подхода потенциально создает пространство и условия для получения необходимых знаний, умений и навыков овладения профессией психолога, используя главный инструмент - диалог.

Ключевые слова: психолог; диалогическое общение; практика консультирования.

The dialogue is a type of communication between the consultant and the client in psychological consulting and it is the most valuable instrument for the practical psychologist, which is based on a well-known application in practice of consulting of specific theoretical and methodological principles and certain techniques of consulting work. The implementation of the dialogic theory potentially creates the space and conditions to acquiring the necessary knowledge, skills and abilities to capture the profession of a psychologist, using the main instrument, the dialogue.

Key words: psychologist; dialogue communication; practice of consulting.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку психологічної науки діалогічний підхід являє собою поширений і авторитетний напрям у розбудові теоретичних уявлень наукового пошуку, у розробці методології психолого-педагогічний досліджень, у створенні інноваційних технологій навчання.

Аналіз досліджень. Сучасний стан висвітлення проблем діалогового спілкування в науковій літературі включає ряд аспектів: соціально-філософський, культурологічний, методологічний, психологічний, педагогічний тощо. Так, сутність і специфіка діалогу розкривається в роботах М. Бахтіна, М. Бубера, Г. Буша, В. Біблера, Я. Яноушека, І. Атватера. Аналізу методологічних проблем діалогового спілкування присвячені роботи К. Абульханової-Славської, Л. Буєвої, М. Кагана та ряду інших авторів. Психологічні аспекти діалогу досліджуються Б. Ломовим, О. Бодальовим, Г. Баллом, А. Добровичем, М. Корневим, О. Киричуком, А. Харашем, В. Татенко. В роботах М. Боришевського, С. Братченко, М. Заброцького, В. Кан-Каліка, С. Максименко, Л. Орбан, В. Семіченко, Т. Титаренко, С. Рябченко, Н. Чепелевої, Н. Пов'якель, М. Алексєєвої, О. Кульчицької, розкриваються різні сторони професійно-педагогічного спілкування, в тому числі і проблема забезпечення його діалогічності.

Мета статті – проаналізувати окремі теоретичні аспекти діалогічного спілкування.

Виклад основного матеріалу. Діалогічне спілкування передбачає ставлення до іншої людини як до цінності, неповторної індивідуальності. Тому його часто називають гуманістичним спілкуванням, яке характеризують такі принципи (К. Роджерс):

- конгруентність (лат. — відповідність, узгодженість) партнерів по спілкуванню. Йдеться про відповідність соціального досвіду, його усвідомлення і засобів спілкування учасників взаємодії;
- довірливе сприймання особистості партнера. За таких умов неактуальним є оцінювання якостей і рис співрозмовника, оскільки домінує сприйняття його як певної цінності;
- сприймання іншого учасника взаємодії як рівного, який має право на власну точку зору і рішення. Йдеться не про фактичну рівність партнерів, особливо в ситуаціях, де виявляється різна соціальна позиція (вчитель — учень, лікар — пацієнт тощо), а про рівність людей у їх людській суті;
- проблемний, дискусійний характер спілкування. Це означає, що розмова має розгортатися на рівні позицій, а не на рівні догм; тощо.
- Гуманістичне спілкування є найприйнятнішим з огляду на продуктивність міжособистісних контактів.

Що стосується терміну «діалог» (розмову між двома або кількома особами), то вітчизняна наука розглядає його у таких площинах:

- первинна, родова форма людського спілкування, яка визначає повноцінність психічного розвитку особистості;
- провідна детермінанта розвитку особистості, що забезпечує функціонування механізму інтеріоризації, коли зовнішня первинна взаємодія переходить "всередину" людини, визначаючи цим її індивідуальну психологічну своєрідність;
- принцип і метод вивчення людини, які реалізуються шляхом реконструкції змісту внутрішніх смислових полів суб'єктів діалогічної взаємодії;
- комунікативний процес, що розгортається за своїми законами і внутрішньою динамікою;
- певний психофізичний стан, що функціонує в між-особистісному просторі людей, які спілкуються; цей стан є близьким до інфантильного переживання стану емоційного комфорту під час фізичного контакту матері й дитини;
- вищий рівень організації взаємин і спілкування між людьми, який органічно є близьким до первинної природи людської психіки, а тому — оптимальним для нормального психічного функціонування і особистісного розвитку людей, реалізації їх потреб, прагнень, намірів;
- найефективніший метод педагогічних, ідеологічних, інтимних, психокорекційних та інших впливів;

- творчий процес спільного пошуку істини, краси, гармонії.

Отже, діалог є рівноправним суб'єкт-суб'єктним спілкуванням, яке має на меті взаємопізнання, а також самопізнання і саморозвиток його учасників [8].

Певну наукову проблему становить тлумачення сутності діалогу. Одні вчені розглядають його як безпосереднє мовне спілкування двох людей, підкреслюють його специфічність, яка полягає в тому, що процес спілкування розгортається завдяки спільним зусиллям двох суб'єктів. Інші доводять, що взаємодія двох суб'єктів ще не означає діалог, бо він виникає лише там, де є взаємодія двох різних змістових позицій, які можуть належати як двом особам, так і одній. Ці твердження не так суперечать, як доповнюють одне одного. Соціально-психологічний зміст діалогічного спілкування полягає в забезпеченні взаємодії, взаємозв'язку, взаємин, спільної діяльності людей, передаванні від покоління до покоління форм культури, норм, традицій, соціального досвіду. Важливими умовами його є повноцінність і принципова рівноправність учасників взаємодії, незалежно від їх віку, соціального статусу, рівня знань і досвіду. Діалогічність спілкування передбачає визнання за співрозмовником права на власну думку, позицію, яку він мусить обґрунтувати.

Досягати діалогічної взаємодії можна лише за довіри, позитивного особистісного ставлення одне до одного, намагання кожного відчувати психологічне буття партнера як власне. Діалогічні відносини є оптимальним психологічним фоном організації контактів, якого повинні прагнути люди і який за адекватної зовнішньої репрезентації та внутрішнього прийняття забезпечує взаєморозкриття їх учасників [7].

Культура мовленнєвого спілкування у професійній діяльності психолога повинна передбачати рівноправні комфортні стосунки між партнерами по спілкуванню, оскільки клієнт є психічно здоровою особистістю, яка має певні проблеми, спричинені психогенними факторами, і, які не спроможна вирішити самостійно. При цьому для клієнта спілкування повинно носити психотерапевтичний характер і виступати як небуденна ситуація його життя, яка надаватиме можливість в тій або іншій мірі радикально осмислити чи переосмислити свої власні проблеми. Стосунки, які встановлюються між консультантом та клієнтом, є фундаментальними для терапевтичного процесу консультування [9].

К. Роджерс у центр своєї психотерапевтичної практики поставив особистість клієнта як таку. На думку автора цієї концепції, стосунки між психологом і клієнтом, в яких виявляється глибока повага до людини, віра в її здібності, є каталізатором, умовою позитивних особистісних змін. Тобто, йдеться про те, що клієнт має великі внутрішні можливості для змін свого життя, і ці можливості можна мобілізувати за відповідних умов [8]. А ці умови психолог зможе створити лише тоді, якщо володітиме достатнім рівнем культури мовленнєвого спілкування, яка передбачає поважне ставлення до партнера по спілкуванню.

Завдання психолога, на думку К. Роджерса, створити відповідний психологічний клімат, в якому клієнт сам би відмовився від захисних механізмів; основна вимога до психолога - бути "справжнім" у спілкуванні з клієнтом, здатним до піклування, прийняття і розуміння клієнта, при цьому увага повинна концентруватися не на проблемах людини, а на її особистості. Клієнт, в міру зміни світосприйняття і формування іншого ставлення до себе, сам зможе розв'язати свої проблеми. Але не повинно відбуватися надмірної ідентифікації психолога з особистістю та переживаннями клієнта, оскільки існує небезпека блокування особистісного росту [8].

Особистість клієнта для психолога є контролюючим центром у прийнятті будь-яких рішень. Основні прояви позитивного прийняття у широкому мовному контексті включають повагу, згоду, слухання, віру, приязнь, позитивне ставлення, що, на нашу думку, узгоджується і з психологічним змістом феномена поняття "культура" та прийняття клієнта у професійному спілкуванні.

К. Роджерс також приділяв особливу увагу особистості і позиції психолога - консультанта та вважав рівність позицій учасників терапевтичного процесу необхідною умовою його ефективності, а такі стосунки можливі за умови діалогічної спрямованості професійного спілкування [8].

Н. Чепелева та Н. Пов'якель, у розробленій ними моделі особистості психолога - практика, розглядають діалогізм як важливу особистісну якість, яка зумовлює ефективність роботи психолога, як інтегральну характеристику особистості, що включає діалогічну інтенцію, тобто орієнтацію на клієнта як на рівноправного суб'єкта спілкування, вміння встановлювати ефективні контакти з ним, слухати його, здатність вести професійно орієнтований діалог. Такі стосунки і ставлення до клієнта виступають, на нашу думку, необхідною умовою розвитку культури мовленнєвого спілкування у професійній діяльності психолога [9].

О. Копійов, спираючись на концепції М. Бахтіна, розглядає психологічне консультування крізь призму досвіду діалогічної інтерпретації. Автор також вивчав проблему психологічної двоїстості й суперечливості діяльності психолога. З одного боку, на думку дослідника, діяльність психолога завжди має на меті внесення позитивних змін в особистість клієнта. З іншого боку, психолог повинен враховувати специфіку взаємодії з клієнтом як повноцінною особистістю зі своїм внутрішнім світом, зі своєю невизначеністю та незавершеністю, і щодо якої, аби ефективний контакт був можливим, психолог не може зайняти іншої позиції, крім прийняття. Звідси випливає, що двоїстість і суперечливість - необхідні компоненти діяльності психолога [3].

Т. Яценко, академік, доктор психологічних наук, розробила метод активного соціально-психологічного навчання (АСПН). На її думку, групова психокорекція може зробити вагомий внесок у розвиток теоретичних засад практичної психології та психологічної служби загалом. У малій групі є можливість створити лабораторні умови для дослідження особливостей спілкування між її членами, прослідкувати характер їхньої взаємодії. Це важливо й з огляду на те, що в кожній людині навички спілкування формувалися у взаєминах з іншими людьми. Перевага групової психокорекції над індивідуальними формами в тому, що тут є змога цілісно вивчати психіку в її реальних проявах у стосунках. Психолог сам відповідає за результати, а не вдається до опосередкування їх діями вчителя, адміністрації чи викладача вищого навчального закладу. Групова психокорекція потрібна також і психологам – майбутнім професіоналам, у зв'язку з необхідністю коригування їхніх особистісних якостей. [10].

Таким чином, дослідники зазначають, що діалогічне спілкування передбачає вільне входження у нього і вільне його уникнення. Тому в ході психологічної роботи таке спілкування не може бути сплановане, організоване лише психологом, хай і з багатим досвідом та професійними знаннями. Воно передбачає серйозну зустрічну активність клієнта. Психолог, готовий до діалогу, спонукає до нього і клієнта. Але, показником його культури мовленнєвого спілкування є те, що він має знаходитись при цьому на позиціях, що характеризуються відчуттям межі своєї активності і активності клієнта, розумінням об'єктивної обмеженості своїх можливостей, чутливою реакцією на волю пражнення клієнта. Це так звана позиція "естетичної позаприсутності". Для психолога тут важлива не стільки та конкретна форма, в якій виявляється в даний момент самовизначення клієнта, значення слів, скільки загальний, сумарний вектор його волі, пражнення до спілкування - діалогічна інтенція. При цьому ставлення до інших у процесі встановлення діалогічного міжособистісного контакту передбачає довірчі стосунки партнерів по спілкуванню.

Отже, у психологічному консультуванні діалог виступає як вид суб'єкт - суб'єктного спілкування консультанта і клієнта та є найціннішим інструментом діяльності практичного психолога, який базується на усвідомленому застосуванні в практиці консультування конкретних теоретико-методологічних принципів і певних технік консультативної роботи. Вміння ж встановлювати міжособистісний контакт у діалогічно спрямованому спілкуванні (установка на

клієнта, ставлення до нього на основі довірчих рівноправних стосунків), виходячи з цього, є важливим професійним вмінням психолога-консультанта і виступає, на нашу думку, професійно важливою особистісною детермінантою культури мовленнєвого спілкування фахівця [9]. Розвиток професійно важливих детермінант культури мовленнєвого спілкування психолога і, зокрема, вміння встановлювати міжособистісний контакт з клієнтом, виступає запорукою ефективності його професійної діяльності.

Висновки. Отже, реалізація діалогічного підходу потенційно створює простір та умови для набуття необхідних знань, умінь та навичок оволодіння професією психолога, використовуючи головний інструмент – діалог. Застосування діалогічного підходу до організації навчання у вищому навчальному закладі сприяє не тільки забезпеченню ефективності засвоєння студентами концептуальних психологічних знань, але й веде за собою розвиток діалогічного спілкування як складової професійної компетентності майбутніх психологів.

Список використаних джерел

1. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества / М. М.Бахтин. – М., 1986. – 444 с.
2. Володарська Н.Д. Перспективи застосування методів діалогової психотерапії в умовах суспільних трансформацій / Володарська Н.Д. // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Психологічні науки, 2 (1). – 2016. – С. 24-30.
3. Дьяконов Г. В. Основы диалогического подхода в психологической науке и практике: дис. канд. психол. наук: 19.00.01. / Г. В. Дьяконов // Образование. – К., 2009.
4. Засади когнітивної психології спілкування: [монографія]/ [В.П.Казміренко, В.М. Духневич, О.Ю. Осадько та ін.]; за наук. ред. В.П.Казміренка; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. – С. 101–103.
5. Кліш П.А. Педагогічна технологія діалогового спілкування: сутність, структура, зміст. / П.А. Кліш, А.П. Хом'як // Педагогічний пошук. – 2015 – Режим доступу: irbis-nbuv.gov.ua
6. Максименко С. Д. Психологічні проблеми особистісно орієнтованого навчання / С. Д. Максименко // Психолого-педагогічні проблеми гуманізації шкільної освіти: зб. матеріалів міжрегіонального науково-практичного семінару. – К. – Рівне, 1997. – С. 39-42.
7. Орбан-Лембрик Л.Е. Комунікативний простір міжособистісних відносин//Вісник Прикарпатського університету. Філософські науки/ Л.Е.Орбан-Лембрик – Івано-Франківськ: Вид-во «Плай». – 2003. – Вип.1У. – С.130-136.
8. Проблеми психологічної герменевтики: монографія / за ред. Н.В. Чепелевої. – К.: Міленіум, 2004. – 276с.
9. Ханецька Т. І. Культура мовленнєвого спілкування психолога: навч. посібник (для студ. психол. спец.) / Т. І. Ханецька. – К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. – 302 с.
10. Яценко Т.С. Теория и практика глубинной психокоррекции: Авторская школа академика АПН Украины Т.С. Яценко. – Донецк: ДИПиП, 2008. – 268 с.